

Kitekintés

Nevelőszülőképzési szeminárium Brioniban

A dubrovniki székhelyű Inter-University Centrum harmadik alkalommal rendezett konferenciát a nevelő-szülőség kérdéseiről. Tavalay, mint olvasóink bizonyára emlékeznek, a horvátországi háború és Dubrovnik lerombolása miatt Budapesten tartották meg az egy hetes rendezvényt, melynek akkor a Fővárosi Önkormányzat biztosított helyet, a helyi szervező pedig a Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete volt.

Ebben az évben a Tito nyaralóhelyeként elhíresült Brioni szigetére szervezték a találkozót, mivel az újjáépítés még nem fejeződött be.

A magyar résztvevők – Aczél Anna, Molnár László, Elekné Kvasz Anikó és e sorok írója – a Fővárosi GYIVI és a Soros Alapítvány segítségével vehettek részt a kurzuson, amit ezúton is köszönünk.

Az október 17-24-e között megtartott szemináriumon új-zélandi, indiai, kanadai, amerikai, brit, horvát, holland, osztrák, magyar előadók szerepeltek. Ez lehetővé tette, hogy rendkívül sokféle gyakorlatot, megközelítést, fejlődéstörténetet ismerhessünk meg, amikből e cikk keretében csak ízelítőt adhatunk.

Rajén Prasad, aki az új-zélandi Népjóléti Minisztérium munkatársa, maga is maori származású (az őslakosság neve ez) beszámolt arról, hogyan alakították át a gyermekvédelmi és ezen belül a nevelőszülői rendszert a maorik saját kultúrájának, hagyományainak figyelembevételével. Erre azért volt szükség, mert hasonlóan más országokhoz, a kisebbségi csoport (a maorik a lakosság 10-15%-át teszik ki) sokszorosan felülreprezentált az állami gondoskodásban levő gyerekek körében. Megvizsgálták ennek okát, és arra a következtetésre jutottak, hogy a döntően brit hagyományokon és szokásokon alapuló családvédelmi, gyermekjóléti rendszer nem harmonizál az őslakosság kultúrájával, családszerkezetével, szokásaival. Az új rendszerben a gyerek ügyének vizsgálatába és a döntéshozatalba a legszélesebb értelemben vett családot, rokonságot, szomszédságot vonják be aszerint, hogy kik tudnak segíteni, felelősséget és gondozást vállalni. Ezt a széleskörű megállapodást rögzítik csakúgy, mint az ezekhez szükséges anyagi és egyéb szükségleteket, amelyeket a törvény szerint az állam ki kell, hogy elégítsen. Ott is gazdasági visszaesés van, így kérdéses, hogy ez utóbbi feltétel milyen mértékben teljesíthető, de annak deklarálása, hogy a család, rokonság, szomszédság kompetens a gyerek elhelyezése ügyében hozott döntésekben, és a szakemberek csak a moderátori szerepet töltik be, illetve, hogy az állampolgárnak joga van megfogalmazni igényeit és szükségleteit – elvi fontosságú kérdés. Dr. Prasad elmondta, hogy költségelemzések szerint a családok lakás- ellátási, iskoláztatási stb. igényei nem haladják meg az egyébként gyerekenként évi 30-40 ezer dollárra becsült intézményes gondozás költségeit, így a társadalmi és szakmai visszajelzések pozitívak. Nem jelenti ez a rendszer azt, hogy minden típusú intézmény automatikusan megszűnne, bár számuk már korábban radikálisan csökkent, csak azt, hogy komolyan vették a családcentrikus nevelést a gondozásra szoruló és családja – nem pedig saját korábbi elképzeléseik, vagy ideáik, értékrendjük szerint. Ez a munka nagyon komoly igénybevételt jelent a szakemberek számára, ugyanakkor sokkal több kihívást és sikerélményt is, ami csökkentheti a kiégés veszélyét.

A szellemileg visszamaradott gyerekek nevelőszülői nevelésének lehetőségeit elemezte munkatársaival a szeminárium fő szervezője, dr. Dada M. Maglajlic, Zágrábról. A 27 éve alapított Oktatási és Nevelési Központ munkájáról számoltak be, amelyet enyhe értelmi fogyatékosok számára hoztak létre, mint speciális általános iskolát. Horvátország a nyugat-európai mintát követve az integrált oktatás kötelezettségét sok éve törvénybe iktatta. Csak a halmozottan fogyatékos vagy nagyon súlyos állapotú gyerekeket lehet speciális iskolába járatni. Ebben az intézményben jelenleg 130 gyerek él. Azoknak a gyerekeknek, akiknek a szülei különböző okokból nem tudnak aktívan részt venni a rehabilitációs programokban, illetve a szünidőre hazavinni őket, 23 évvel ezelőtt egy részleges nevelőszülői programot indítottak el. Az iskola fennállása alatt odajáró 720 gyerek közül 98 volt nevelőcsaládoknál, akik az év egy részében – 3 hét téli, egy hét tavaszi és lo hét nyári vakáció idején, illetve havonta legalább egy hétvégén – családjukban nevelik a fogyatékos gyerekeket.

A speciális program a 70-es években kezdődött, amikor lelkes szakemberek toborozták, válogatták és felkészítették a rendkívüli feladatra vállalkozókat. Mindig gyógypedagógiai intézmény mellé szerveződött ez a forma, ahol teamek segítik nemcsak a felkészülést, hanem folyamatos támogatást is adnak a családoknak. Az országos program 1993. májusában kezdődött 3 évi előkészítés után. Kilenc, nemzetközileg elismert osztrák, amerikai, kanadai és brit szakember segített. A családok kiválasztása nagyon gondosan történik, általában 4 családot választanak egyetlen gyerekhez, akiket heteken, hónapokon keresztül készítenek fel. Egy családba egy gyereket helyeznek ki, ezt megelőzően azonban a gyerek felkészítése is megtörténik. A gyerek a szakemberekkel többször meglátogatja a családot, és a szerződés, amit az intézmény és a nevelőszülő köt, nagyon részletes. Ha a gyerekeknek vannak szülei, néninek és bácsinak szólítja a nevelőszülőket. Az intézet vállalja, hogy bármely felmerülő komolyabb probléma esetén néhány órán belül segít. A napi házimunkát nem munkaként, hanem a tanulási folyamat részeként definiálják, és jól megtervezik. Nagy hangsúlyt helyeznek az ünnepekre, amelyek jó alkalmat teremtenek a kapcsolatrendszer, az egyén helyének megtanulásában. A pozitív szerepmódellet elsajátítása és az önálló életre való nevelés – ha korlátozottan is, de valamennyi meglévő készség fejlesztésével – a cél a lehetséges családrehabilitáció mellett.

A gyerekek első osztályos korukban kerülnek ki, mivel ekkor jönnek az intézménybe. Kevés számú megszakadt kihelyezés volt, de ezek nagy része is váratlan okokból következett be: betegség, családi tragédia. Önállóvá válásukig a családban maradnak, de a támogató kapcsolat később is fontos elem.

Noha sokkal egyszerűbb lenne kisbusszal kiszállítani őket a nevelőcsaládokhoz, fontos momentum, hogy értük jöjjenek, lássák a többiek, ők is tartoznak valakihez. A szakemberek rendszeresen látogatják a családokat a szünetekben. Ez biztosítja a gyerek számára is a folyamatosságot és figyelmet, a nevelőszülőnek pedig megerősítést, szakmai támogatást nyújt. A program rendkívül idő- és szakemberigényes, de az eredmények ismét csak azt mutatják, hogy a rendszerben felnőtt gyerekek jó eséllyel folytatnak önálló életet, csökken az orvosi, gyógyszeres beavatkozás szükségessége, boldogabb, teljesebb életet élhetnek.

Az angol Harriet Ward egy látszólag távol eső kérdést, a gyerekek iratanyagát, vizsgálati anyagát és az ebben megtalálható információkat elemezte az általuk kidolgozott és Angliában országos bevezetés előtt álló rendszer szerint. A kutatásnak indult project 1987-ben kezdődött, mert egyre több gondot okozott az adatok hiánya, inadekvát formája és korlátozott használhatósága. A családjukból kiemelt gyerekek esetében a legfontosabbnak tekintett

szempont az állandóság volt, de kevesen figyeltek arra, mi történik a gondozás ideje alatt és milyen kimenetű ez az ellátás. A korábbi vizsgálatok azt jelezték, hogy a családon kívül nevelkedő gyerekek iskolai végzettsége alacsonyabb, társadalmi beilleszkedésük kisebb esélyű, komoly az izolálódás veszélye, és a bűnözési statisztikákban is gyakrabban lehet rájuk bukkanni. A kérdés az volt, hogyan lehet olyan vizsgálati anyagot, kérdőívet készíteni, amelyik hatékonyan segíti a szakembert a tájékozódásban, alkalmas az értékelésre és a későbbiekben a gyermek számára is informatív saját élete vonatkozásában. 18 havi előkészítés után készült az elvi alapvetés, amely szerint:

– A szervezetek, hatóságok, intézmények stb. szülői felelősséggel vannak felruházva, amíg a gyermek gondozásuk alatt áll, így számon kérhetőnek kell lennie annak, ami történik, csakúgy, mint a szülők esetében.

– A gyermek későbbi sikeressége nagyrészt attól függ, hogy mennyire használható ismereteket, mintákat kapott.

Ennek fényében olyan gyermek centrikus nyilvántartást és adattárat kell kidolgozni, amelyből értékelésre alkalmas és mérhető eredmények olvashatók ki, amelyek a születéstől a nagykorúságig használhatók. 6 korcsoportra dolgozták ki a kérdőíveket, amelyek a szociális, pszichés és fizikai kondíciókat mérik. A vizsgált szempontok: egészségi állapot, oktatás, identitás, családi és társadalmi kapcsolatok, társadalmi jelenlét, érzelmi és értelmi fejlődés, önellátási, életvezetési készségek.

A felmérés, vizsgálat folyamatos, és valamennyi a gyermek gondozásában érdekelt személy – beleértve természetesen a szülőt és/vagy más hozzátartozót, testvért – nyomon követheti, hogy az előzetes tervnek megfelelően, és hatékonyan történnek-e a dolgok. A kérdőívek adatai a gyermek normális fejlődésére vonatkozó kérdéseket vetik fel, amit az átlagszülőnek meg kell tudnia válaszolni. A kérdés az, hogy ehhez képest hol tart a gyermek, és az adott gondozási környezetben megválaszolhatóak-e ezek a kérdések.

A kísérleti fázisban 4 önállóan vállalkozó helyi önkormányzatnál próbálták ki az adatlapokat. Komoly pozitívum, hogy csak valamennyi érdekelt személy együttműködésével végezhető el a munka, tehát erősíti a kooperációt, felhívja a figyelmet olyan szempontokra, amelyek gyakran elfelejtődnek a megosztott felelősség okán, olyan napi gyakorlatban előforduló hiányosságokra mutat rá, amelyek egyéni és általánosítható problémaként is megjelenhetnek, pl. szexuális nevelés hiánya, meglévő készségek kihasználatlansága, fellelhető családtagok be nem vonása stb. Nem gondatlanságról, hanem inkább a szerepek tisztázatlanságáról van szó, pl. hogy kinek a dolga és kin kérhető számon, ha egy tehetséges gyermek nem jár sportegyesületbe. Kifogásként merült fel, hogy túl hosszú a kérdőív és nehéz beszerezni az információkat.

Az eredmények ezzel együtt azt mutatták, hogy e forma nem csak a gyermek fejlődésének jobb mérésére alkalmas, hanem a szakemberek munkájának értékelésére, elemzésére is, és komoly eszköz a szükséges továbbképzések, munkabeosztás, feladata elhatárolás tervezésében is.

A brit gyermekvédelmi törvény 1991-es életbe lépte után végezték az első elemző munkát a beérkezett 200 ív alapján, és figyelembe véve a kifogásokat és kritikát kiegészítették, illetve változtattak rajta. Kiderült, hogy rendkívül értékes kutatási adatbázist is jelent ez az egységesített és strukturált kérdőív, ami ilyen recessziós időkben önmagában is komoly haszon. Noha a szociális munkások változatlanul panaszkodtak a sok írásbeli munka miatt, elismerték, hogy sok gyermeknek egyszerűen elvész a múltja azáltal, hogy nincs megfelelően dokumentálva, mikor mi történt vele és családjával. Jól nyomon követhető ez például abból, hogy a vizsgált gyerekek felének nem volt oltási lapja, és akkor még csak a legtriviálisabb

orvosi dokumentumot említettük, a lelki, érzelmi fejlődés fázisairól szó sem esett. Az a kérdés például, amely azt firtatja „ki és milyen formában segít a gyerekek válaszolni, ha azt kérdezik tőle, miért nem a saját családjában él?”, sok mindent elárul a gondozás minőségéről.

A további finomítás és az összehasonlíthatóság okán 400 olyan családot is felmértek, ahol a gyerekek otthon élnek, hogy kiderüljön, mennyire speciális egyik, illetve másik csoport. Egyre több önkormányzat, szolgálat és intézmény vezeti be az ismertetett formát, és úgy tűnik, a kormány komoly pénzt áldoz arra, hogy computerizálja a felvett adatokat és általánosan kötelezővé tegye ezt az egységesíthető eljárást.

Alkalmasnak bizonyult a felvett anyag arra is, hogy az eltérő gondozási formákat, regionális differenciákat megmutassa, összehasonlítsa és a jó gyakorlatok elterjesztését segítse.

Eileen M. Pasztor, aki a washingtoni székhelyű Amerikai Gyermekjóléti Liga munkatársa, 18 éve folyamatosan továbbfejlesztett nevelőszülői kiválasztási és felkészítési programjukról tartott nagyon személyes hangú és érzelmekre is ható előadást. Maga is örökbefogadó és nevelőszülő, így saját tapasztalatai is sokat segítettek a program fejlesztésében, amelyet ma már az Egyesült Államokon kívül Hollandiában, Svédországban, Belgiumban és Finnországban is használnak.

A program része egy 30 órás felkészítés, amelyet nekünk is bemutatott videofilmek segítenek. A jó értelemben didaktikus, professzionális színvonalú filmek 5 ún. kompetencia kategóriát akarnak megmutatni és feldolgozni, ezek nélkül ugyanis ebben a rendszerben senki sem lehet nevelőszülő. Az öt pont a következő:

- Védelem és gondoskodás, beleértve a biztonságos, egészséges környezet biztosítását és a feltétel nélküli pozitív támogatást, elfogadást.
- A gyerek önbecsülésének erősítéséhez szükséges fejlődési fázisok ismerete és betartása, a kulturális identitás támogatása, pozitív irányítás, megfelelő fegyelmezési formák, az értelmi és iskolai fejlődés elősegítése, csakúgy, mint a társadalmi kapcsolatrendszeré.
- A gyerekek és fiatalok kapcsolattartásának erősítése a biológiai családdal.
- Olyan állandósági terv kialakításában való aktív részvétel, amely első helyen a családrehabilitációt, de mindenképpen az élethosszig tartó támogató kapcsolatot biztosítja.
- Aktív részvétel egy professzionális csapatban, mint pl. a Büszke Nevelőszülő – Büszke Örökbefogadó.

Az amerikai mellett a holland változatot használó Rob van Pagee elmondta, hogy náluk idegenkedve fogadták a nagyon „amerikai”, impulzív programot, de a kezdeti idegenkedés után maguk a résztvevők – laikusok és szakemberek – alakították át a helyi igényeknek megfelelően, és ez történt a többi országban is. A filmek készítője, Róbert Conte maga is örökbefogadó szülő és aktív gyermekvédő, szívesen készítene oktatófilmeket különböző országokban, hogy éppen ezek a kulturális különbségek, eltérő kommunikáció megmutatható legyen, mert ez is komoly segítséget jelent a nevelő- és örökbefogadó szülőnek abban, hogy megértse, a családjába kerülő gyerek adott esetben más kultúrából, eltérő háttérrel érkezett. Ez akkor is így van, ha azonos nemzetiségű, vallású, mert abban a jelenlevő szakemberek egyet értettek, hogy a transzkulturális – vagyis eltérő nemzetiségű, kultúrájú, vallású – nevelés sokkal kevésbé sikeres és támogatható a tapasztalatok alapján.

A magyar csapat tagjaként a fővárosi GYIVI-ben folyó hivatásos nevelőszülői felkészítés tapasztalatairól számoltam be, és a most induló cigánynevelőszülő-képzésről. Reméljük,

jövőre, ha nem is Magyarországon, de a határhoz közel lesz a szeminárium, így az ideinél nagyobb számban vehetnek részt rajta a szakemberek.

Herczog Mária